

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПОДІЛІ ПРАЦІ

Постановка проблеми. Об'єктивна необхідність динамічної інтеграції країн Східної Європи в нову модель розвитку світового господарства передбачає пошуки ними своєї ніші в системі всесвітнього поділу праці, передусім загальноєвропейського. Ці країни можуть претендувати на участь у глобальному та регіональному поділі праці завдяки наявності наступних переваг: геополітичного становища - моста між Західною Європою та азійським континентом, наявності дешевої і відносно освіченої робочої сили, сільськогосподарських ресурсів та рекреаційно-туристичних можливостей, величезного за обсягом ринку товарів та послуг, спільного географічного й економічного простору та ін. Завдяки участі в МПП кожна країна отримує визначені переваги, обумовлені вибором нею форм спеціалізації і кооперування, які в найбільшій мірі відповідають 1) її природним умовам; 2) досягнутому рівню розвитку продуктивних сил; 3) національним витратам праці, що визначаються з врахуванням, з одного боку, витрат на виробництво товарів, які країна виробляє і які обходяться їй відносно дешевше, а з іншого боку - витрат на виробництво товарів, що у випадку відсутності міжнародної торгівлі обійшлися б їй дорожче при організації власного виробництва. Економічні вигоди, одержувані країнами з різним рівнем продуктивності, інтенсивності, складності праці, стимулюють їх до участі в МПП в умовах глобалізації світогосподарських відносин.

Аналіз досліджень і публікацій. В економічній літературі проблеми міжнародного поділу праці розглядаються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Серед них - Білорус О., Будкін В., Гальчинський А., Губський Б., Денісон Є., Захарава В., Іголкін В., Козик В., Ліндерт П., Липов В., Макогон Ю., Менвілл Дж., Новицький В., Одягайло Б., Очинников К., Павловський М., Панкова Л., Передрій О., Портер М., Поручник А., Рокоча В., Румянцев А., Семенов Г., Соколенко С., Стригін А., Тарасевич В., Токарев А., Тягуненко В., Філіпенко А., Фомішин С., Харріс Дж., Шишков Ю. та ін. Історично сформована система міжнародного поділу праці постійно трансформується. Тому важливість досліджень проблем міжнародного поділу праці і участі в ньому України надає новий поштовх для того, щоб постійно звертатися до даної теми.

Завдання дослідження. Метою даної роботи є розгляд міжнародного поділу праці в сучасний період глобалізації економічного розвитку і участі в ньому України. Конкретніше це завдання можна поставити так:

- проаналізувати особливості участі України в сучасному міжнародному поділу праці;
- розглянути ті особливості, які внесла науково-технічна революція в світо господарський розвиток і господарський розвиток України.

Виклад основного матеріалу. Економічний прогрес світового господарства на початку III тисячоліття обумовлений участю країн у міжнародному поділі праці і пов'язаний з їхнім прагненням до одержання економічних благ.

В сучасних умовах домінуючим фактором формування та розвитку поділу праці між країнами виступає науково-технічна революція (НТР). Ця точка зору визнається сьогодні всіма економістами [3, с.24]. НТР веде до диверсифікації виробничого процесу (внаслідок чого він розпадається на все більшу кількість окремих фаз і стадій); уніфікації та стандартизації виробництва у світовому масштабі (що дозволяє використовувати продукцію іноземних виробників при випуску кінцевої продукції); швидкого оновлення виробництва товарів та технологічних процесів (які в основному найефективніше застосовувати на знову збудованих підприємствах); господарства більш надійних та швидких систем інформаційного, розрахункового, транспортного обслуговування міждержавного обміну спеціалізованими товарами та послугами (що дозволяє

використовувати ефект їх високої концентрації в окремих країнах із відносно меншими, втратами при експорті до всього світу, ніж раніше).

Якщо головна і визначальна риса НТР полягає у винятково швидкому розвитку науки та перетворенні її в безпосередню продуктивну силу, то друга риса - якісні зміни в технічній базі виробництва. Зміни в технічній базі виробництва відносяться не тільки до машин, але і до технології, методів обробки матеріалів, до енергії хімічного синтезу, реакції ядерного розпаду або синтезу, теплових вибухів, мікроскопічних блискавок, струмів високої частоти, дугових розрядів і т.п. Якісні зрушення відбуваються не тільки в знаряддях, але і в предметах праці. Зростання нових знань, подібно науковим дослідженням, сьогодні неминуче стає іманентною частиною сучасного виробничого процесу, так як вони практично реалізуються в нових конструкціях машин, механізмів, якості робочої сили, в раціональних організаторських рішеннях і т.п. Американський економіст М. Портер стверджує, що сучасні конкурентні переваги досягаються тільки через поєднання внутрішніх і зовнішніх ресурсів, серед яких особливе значення мають освіта і розвиток науки. Згідно із результатами дослідження іншого відомого американського економіста Е. Денісона, зростання економіки США і країн Західної Європи в післявоєнний період на 10 - 32% визначалось використанням результатів наукових досліджень у різних областях техніки і технології, на 2-15% - підвищенням рівня освіти. За розрахунками відомого американського економіста Е. Хансена, 100 дол., вкладені в освіту, забезпечують більш високе зростання продуктивності праці, ніж 100 дол., вкладені у виробничі будівлі, споруди, машини й устаткування. Базуючись на знаннях, держави-лідери науково-технічного прогресу створили зони прискореного економічного розвитку.

За даними Світового банку, який дослідив 192 країни, тільки 16% економічного зростання в країнах з перехідною економікою спричинено виробничим потенціалом, 20% - природними ресурсами, а 64% зв'язано з людським і соціальним капіталом. Зараз остання цифра тяжіє до збільшення, оскільки людський капітал – один з найбільш потужних елементів сучасної НТР, що дозволяють економіці планомірно рухатись до становлення інформаційного суспільства. Крім того, у сучасних економіках до 90 % їх зростання забезпечується за рахунок інтелектуального ресурсу [2,с.217]. Схематично мультиплікаційний механізм впливу людського капіталу на економічне зростання може бути представлений наступним чином (рис. 1).

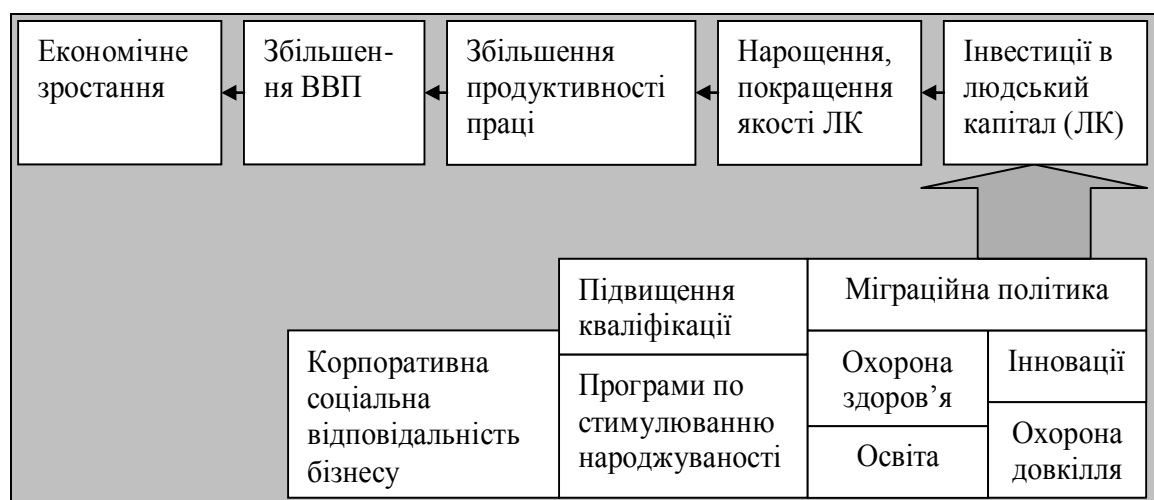

Рис. 1. Вплив людського капіталу на економічне зростання.

Економіка та інвестиції в людський капітал є взаємообумовленими елементами, що самим безпосереднім образом впливають як на НТР і економічне зростання, так і особливості участі країн в МПП. Щодо України, то тут людський фактор виробництва

характеризується наступними характеристиками: чисельність населення країни на початок 2012 р. становила 45,7 млн. чол.; економічно активне населення становить 22 млн. чол. [4]; понад 20,2 млн. чоловік зайнято в народному господарстві, зокрема в галузях матеріального виробництва – біля 18 млн. чол.; частка фахівців з вищою та середньою спеціальною освітою становить майже 30 % усіх трудових ресурсів країни; високий рівень інтелектуального потенціалу відображається майже у 100% грамотності; частка населення, охопленого навчанням, складає 74%; на 1000 осіб тут приходиться 37 студентів (рівень Швеції).

Економічно розвинені країни щорічно кардинально збільшують витрати на освіту людського фактору, забезпечуючи таким чином свій майбутній розвиток (табл. 1). Абсолютні ж витрати на освіту в Україні з розрахунку на одного учня суттєво нижчі, порівняно з розвинутими країнами світу. Наприклад, цей показник в Україні в 10 разів менше, ніж у Норвегії і у 7 разів менше, ніж у більшості розвинених країн світу. У результаті недостатнього інвестування освіти відбувається знецінення людського капіталу, яке торкається як загального (знань, навичок, які люди отримують у системі формальної освіти), так і специфічного людського капіталу (знань і умінь, які працівники здобувають у процесі своєї виробничої діяльності безпосередньо на робочих місцях); роль фактора НТР в економічному зростанні, конкурентних перевагах і МПП падає.

Таблиця 1.

Витрати урядів на освіту [5]

Місце країни за ІЛР	Країна	Витрати уряду на освіту,	
		% від усіх витрат 2000-2007	на одного учня 2003-2006 (тис. дол. США)
1	Норвегія	16,7	7,072
2	Австралія	13,3	5,181
3	Ісландія	18	7,78
5	Ірландія	13,9	5,1
8	Франція	10,6	5,222
21	Великобританія	12,7	5,396
22	Німеччина	9,7	4,837
36	Чехія	9,5	2,242
41	Польща	12,7	3,155
61	Болгарія	6,2	2,045
63	Румунія	8,6	0,941
68	Білорусія	9,3	1,196
75	Бразилія	14,5	1,005
77	Колумбія	14,2	1,257
82	Казахстан	12,1	1,079
85	Україна	19,8	0,715
88	Іран	19,5	0,927
98	Туніс	20,8	1,581
127	Таджикістан	18,2	0,106

182	Нігер	17,6	0,178
-----	-------	------	-------

В той же час, частка затрат на провідний фактор - науку в Україні складає 1,13% ВВП (в ЄС-2,16%); обсяг високотехнологічного експорту - на одну особу населення 12 дол.(в ЄС - 827); кількість персональних комп'ютерів на 1000 осіб дорівнює 13,8 (в ЄС - 234,6).

Україна сьогодні, як і раніше, має потужні потенційні можливості використання високих технологій в галузях авіації, забезпеченні космічних досліджень, суднобудування, бронетанкової техніки і двигунів. Не погані перспективи має вітчизняна апаратура керування, радіолокаційні станції, військові системи прицілювання і радіоелектронної розвідки та багато іншого [5]. Високий потенціал має вітчизняне авіабудування: для його реалізації необхідно створити умови, щоб заводи почали випускати літаки, які давно підготовлені до виробництва, сертифіковані АНТК ім. Антонова і затребувані як у нашій країні, так і за кордоном.

Космічна галузь в Україні не тільки зберегла свій потенціал, але й освоєє нові орбіти. Тому свідчать запуски із Байконуру модернізованого варіанта ракетносія «Зеніт» по програмі «Наземний старт», реалізація ряду міжнародних проектів, нарешті, плани нової космічної програми на найближчі п'ять років. Так, реалізація проекту будівництва на космодромі Алкантара в Бразилії комплексу для запусків перспективних українських ракетносіїв «Циклон-4» відкриває нові горизонти для розвитку галузі.

Агропромисловий комплекс України значною мірою інтегрований у систему міжнародного поділу праці. Про це свідчать результати зовнішньоекономічної діяльності вітчизняного АПК. Аналіз товарної структури експорту продукції АПК з України свідчить про значну частку у ньому сільськогосподарської продукції з мінімальним ступенем переробки (так, у 2011 році у загальному обсязі експорту зернові склали 5,3 %, насіння і плоди олійних рослин – 2,1 %, жири та олії тваринного або рослинного походження – 5 % (переважно це неочищена олія). Готові харчові продукти складають у структурі експорту 4,3 %, але при цьому майже половину становить какао та продукти з нього (1 %), залишки і відходи харчової промисловості (1%) [4].

Світовий опит показує, щоб вийти на рівень передових країн у ключових галузях промисловості та сільськогосподарського виробництва, Україні потрібно активніше включатися в МПП у якості як імпортера високотехнологічної продукції, так і експортера товарів з більш високим ступенем переробки. При цьому слід пам'ятати, що стан ресурсного самозабезпечення України і розвиток її експортного потенціалу, подальша інтеграція економіки України у світове господарство, її ефективність великою мірою залежать від наявних ресурсів країни, які є основним елементом економічного потенціалу.

Сьогодні частка мінеральної продукції та металів у експорті України у 2011 році складала 47 %, аграрної продукції – 9,5 % [4] (готові харчові продукти – 4,3 % при тому що у світовому експорті ці частки складають відповідно біля 13 %). Це основні валютоємкі товари українського експорту. Прогресуюче відставання України в експорті готової продукції, особливо наукоємних виробів, веде до значних втрат для національної економіки.

Якщо провести в цілому аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС то можна бачити переважання II та III технологічних укладів (у 2011 р. питома вага чорних металів становила 27 %, енергетичних матеріалів, нафти та продуктів нафтопереробки – 8,3 %, мінеральних продуктів – 15 %, електричних машин і устаткування – 9,9 %) [4], в той час як у розвинутих країнах ЄС переважають IV і V уклади і розпочинається VI технологічний цикл на основі розвитку біо-, нано- та інформаційних технологій [2, с. 29].

Висновки. У сучасних умовах міжнародний поділ праці - об'єктивна основа розвитку виробничого, науково-технічного, торгівельного та інших видів співробітництва

між усіма країнами. Окрім того, сучасні продуктивні сили потребують такого поділу праці, який робить економічно неефективним забезпечення виробничих та інших потреб кожної окремої країни лише за рахунок її власних сил.

Україна має значний потенціал як для виробництва товарів, так і для надання міжнародних послуг. При цьому вона повинна робити ставку на сучасні фактори міжнародного поділу праці і, насамперед, на НТР. Реальна можливість забезпечити стійкий технологічний розвиток України на початку XXI ст. залежить від осмислення складного комплексу питань вдосконалення технологічної спеціалізації країни, розробки науково обґрунтованої державної технологічної політики і втілення її в господарське життя. Сьогодні нам необхідна державна програма оцінки конкурентоспроможних галузей, визначення найбільш підвернених впливу імпорту виробництв і створення обґрунтованих схем їх захисту й підтримки.

Анотація

Обґрунтована необхідність включення України в повномасштабний МПП. Виокремлено особливу роль фактора НТР у цьому процесі, актуальність активізації участі України в МПП з одного боку, як імпортера високотехнологічної продукції, з іншого – як експортера товарів з більш високим ступенем переробки.

Ключові слова: міжнародний поділ праці, світове господарство, науково-технічна революція.

Аннотация

Обоснована необхідність включення України в полномасштабное МРТ. Выделена особая роль фактора НТР в этом процессе, актуальность активизации участия Украины в МРТ с одной стороны, как импортера высокотехнологической продукции, с другой - как экспортера товаров с более высокой степенью переработки.

Ключевые слова: международное разделение труда, мировое хозяйство, научно-техническая революция.

Abstract

Is grounded the necessity of full including of Ukraine in the MRI. Is pointed out the special role of STP factor in this process, the urgency of enhancing the participation of Ukraine in the MRI on one hand, as an importer of high technology products, on the other - as an exporter of goods with higher value added products.

Keywords: international division of labor, the world economy, scientific and technological revolution.

Список використаних джерел:

1. Колесникова Н.И., Московкин В.М. Матричный анализ товарно-страновой структуры внешней торговли: на примере Украины и стран ЕС // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С.26-36.
2. Міжнародна економіка /за ред. С.В. Фомішина -Львів.-Новий Світ-2000.-2011.-446с.
3. Міжнародна економіка /за ред. В.Є. Сахарова. –К.: Вид «Ін Юре».-2008.-432с.
4. Офіційний сайт державного комітету статистики України. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Human Development report 2007/2008. Fighting climate change: Human solidarity of divided world. [Електронний ресурс]// - Режим доступу: <http://hdrstats.undp.org/indicators/10.html>